

Å nyte andres smerte

Adriane Lilleskare Lunde

Ifølge Svenn Torgersen har mange sadister svært gode tilpasningsevner og kan oppføre seg eksemplarisk innenfor strenge rammer.

Helt siden den franske forfatteren Marquis de Sade gav opphav til begrepet sadisme, har kjernen i fenomenet vært å kjenne glede og tilfredsstillelse av å påføre andre ubehag og smerte. Smerten kan være både psykisk og fysisk. Ofre kan være både mennesker og dyr.

Svenn Torgersen har forsket på personlighetsforstyrrelser og psykopatologi i mange år. Helt siden 1986 har han vært professor ved Universitetet i Oslo. Siden den gang har han bidratt med en rekke betydningsfulle studier og publikasjoner. I tillegg var han involvert i utviklingen og innføringen av diagnosemanualen ICD-9 i Norge. Tilblivelsen av de ulike DSM-variantene har han også fulgt tett. Han forklarer at sadistisk personlighetsforstyrrelse var like ved å bli en egen diagnose i DSM-IV.

Komiteen som utredet et nytt diagnosesystem, hadde bestemt at de ville ha inn en diagnose for ofre i parforhold: selvutslettende personlighetsforstyrrelse. Store politiske protester skulle imidlertid sette en stopper for dette. Særlig var feministbevegelsen sterkt uenig og kritiske til den nye merkelappen. Det hjalp ikke at komiteen også hadde et forslag til overgriperen – sadistisk personlighetsforstyrrelse. Protestene ville ikke gi seg.

– Det glapp i siste liten, sier Torgersen.

I dagens diagnosesystem vil sadisme havne innunder antisosial personlighetsforstyrrelse, eller dyssosial, som den kalles i ICD-10. Denne personlighetsforstyrrelsen kjennetegnes blant annet av langvarig likegyldighet og krenking av andres rettigheter. Normer og regler brytes i den grad at det skaper problemer både for individet selv og andre.

Nære begreper

Hvor passer så det mye brukte begrepet «psykopat» inn, som vi nærmest ukentlig får råd om i ukeblader og aviser? Ifølge Torgersen vil en sadist havne innunder kategorien psykopat. Samtidig henger disse begrepene tett sammen: Hos en psykopat kan man ofte finne sadistiske trekk, hos en med klare sadistiske trekk vil man også finne stor grad av psykopati.

Og hvis man først har fått denne diagnosen, er sannsynligheten stor for at man også har andre patologiske trekk. Sammenfall med andre personlighetsforstyrrelser er veldig vanlig, påpeker Torgersen.

– Å ha narsissistisk personlighetsforstyrrelse i tillegg til antisosial eller dyssosial er for eksempel ikke en sjelden kombinasjon. Hos kvinner kan man finne sadisme i kombinasjon med ustabil personlighetsforstyrrelse. Sadistene vi kan møte på innenfor byråkratiet, går ofte hånd i hånd med tvangspreget personlighetsforstyrrelse.

Han forklarer hvordan mange sadister har svært gode tilpasningsevner. De kan oppføre seg eksemplarisk innenfor rammer som kjennetegnes av kontroll og forutsigbarhet. Et eksempel er militæret, der system og struktur er nøkkelbegreper. Et annet eksempel er den nevnte «byråkratsadisten», regelrytteren som elsker å påføre andre ubehag gjennom å unødige trekke fram forskrifter, hale ut saker og legge hindringer i veien. Les bare Kafkas bok *Prosessene*.

– De aller fleste av oss har spor av sadisme i seg. Dette er en god ting.

– De aller fleste av oss har spor av sadisme i seg. Dette er en god ting. Hvis ikke ville man lett kunne tråkkes på og overkjøres av omgivelsene. De som derimot skårer høyt på skalaen, kjennetegnes ofte av overdreven opptatthet av militæret, skytevåpen, uniformer og politi. De har en dyp fascinasjon for maktbruk og et ønske om at mennesker skal straffes og kontrolleres. Anders Behring Breivik er et eksempel på en som passer svært godt i denne diagnosekategorien, sier Torgersen.

Sadismens mange uttrykk

Selv om det ofte er menn som fyller rollene som historiske forbrytere, filmatiserte masse mordere eller litterære voldsfigurer, er bildet mer nyansert når det gjelder kjønn. Torgersen viser til det faktum at flere kvinner enn menn slår sine egne barn:

– I ekteskap er det også flere kvinner som slår sine menn, enn menn som slår kvinner. Forskjellen i styrke er likevel stor. Kraften gjør konsekvensene av menns voldsutøvelse mye større. På det psykologiske plan, derimot, kan kvinner utnytte sine dyktige sosiale, verbale og relasjonelle evner. Påført tap av selvfølelse kan være smertefullt, sier Torgersen.

Tradisjonelle stereotyper gjør det altså lett å undervurdere kvinners destruktive atferd. Sadisme kan komme til uttrykk på mange ulike måter.

– Alt som bevisst påfører andre psykisk eller fysisk smerte og lidelse, kan kalles sadisme. Man må likevel alltid ha med seg den dimensjonale forståelsen av fenomenet. Hvor grensen skal gå for en psykopatologi, er bare noe man enes om, den er der ikke naturlig, påpeker han.

På spørsmål om hvorfor noen utvikler sadistiske trekk, er gener det opplagte svaret for Torgersen. Samtidig er også anledning og mulighet til å utføre sadistiske handlinger en forutsetning. Erfaringen fra tilfredsstillelsen man da oppnår, gjør at man fortsetter, særlig om de negative konsekvensene ikke er for store.

– *Er barndom og tidlige relasjoner sentralt her?*

– Mange tror det. Ikke sjelden har de som utvikler sterke sadistiske tilbøyeligheter, en lite tilfredsstillende barndom. Likevel, studerer man masse mordere som ikke vokser opp sammen med sine biologiske foreldre, finner man ofte at barndommen har vært både trygg og god. Sannsynligvis har de da arvet en tilbøyelighet fra sine biologiske foreldre, sier Torgersen.

En av atferds-genetikken store utfordringer er å klare å skille mellom arv og miljø. Foreldre kan videreføre gener, men de kan også skape et dårlig oppvekstmiljø fordi de har sadistiske tilbøyeligheter. Derfor kan arv og miljø bare holdes adskilt hos dem som vokser opp med andre enn sine biologiske foreldre.

– Man skal være svært forsiktig med å trekke konklusjoner om barndomserfaringer uten å kontrollere for arv, poengterer Torgersen.

Smerteglede

Når det gjelder motivet bak utførelsen av sadistiske handlinger, er forklaringen skuffende enkel, ifølge Torgersen. Det er på ingen måte snakk om å reise seg fra egen elendighet gjennom å påføre andre smerte, eller andre liknende subtile årsaker. For sadisten er det hele begrunnet i ren glede av å påføre andre smerte.

– Vi vet også at mange sadister finner stor glede i å utøve makt. Her kan seksualitet komme inn i bildet. En sadist kan slå sin kone for så å ligge med henne, som en symbolsk manifestasjon av sin makt.

Men det er ellers en misforståelse at de som har tilbøyeligheter til seksuell sadisme, også er sadister. Dette henger ikke nødvendigvis sammen. En del sadister kan faktisk være relativt uinteresserte i seksualitet.

– *Hva med sadisme som er religiøst motivert?*

– Man har nok av eksempler på sadister som har søkt mot religion – ikke fordi religion fostrer sadisme – men fordi man får rom for utfoldelse. Innenfor religionens rammer har stikkord som tukt og disiplin vært viktig. Mange av dem som har gått inn for strenge avstraffelser basert på Bibelen eller Koranen, kan ha hatt sterke sadistiske tilbøyeligheter, sier han.

Hvor mange som har sterke sadistiske tilbøyeligheter i Norge i dag, vites ikke sikkert. Torgersen kjenner bare til sin egen store undersøkelse, som han gjorde sammen med kolleger i 2001. De fant at 1 av 200 i Norge tilfredsstillte kriteriene for sadistisk personlighetsforstyrrelse.

– *Oppsøker disse menneskene behandling?*

– Om så skulle skje, er det utelukkende for å framprovosere størst grad av håpløshet og ubehag hos terapeuten.

En sjelden gang er det kanskje en som ønsker å forbedre seg for å holde på sin ektepartner, men det tilhører unntaket. Sadisten vil stort sett bare søke behandling for å vinne noe, avslutter Torgersen.